

Economic Diplomacy of the Persian Gulf Cooperation Council

Mehdi Abbaszadeh Fathabadi[\]

Abbas Shakouri[‡]

(Received: 13/02/2024 - Accepted: 14/06/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.506289.1022

Extended Abstract

Introduction

One of the defining characteristics of international relations after World War II has been the growth and development of regional cooperation and integration within the framework of regionalization. This process has gained momentum and intensity following the end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union. As a result, intra-regional relations have become a common interaction pattern, driven by the intensification of globalization, extending beyond developed regions into developing ones. Consequently, regionalization and regionalism, which were once primarily defined by European integration, are now manifested in structures and organizations such as the ECO, NAFTA, ASEAN, the African

[\] Associate Professor, Department of International Relations, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran (Abbaszadeh@uk.ac.ir)- Corresponding Author
Orcid Code: <http://orcid.org/0000-0003-1893-2132>

[‡] M.A., Department of Political Sciences, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran (A.shakouri@uk.ac.ir)
Orcid Code: <http://orcid.org/0000-0002-8510-1526>

Union, and the Organization of American States.

Unlike other regional networks, the Middle East regional network has experienced a unique form of economic regionalism due to various political, socio-cultural, and security factors, which is particularly evident in the cycles of that network. Within the Middle East regional network and the Persian Gulf subsystem, despite numerous disagreements, the Persian Gulf Cooperation Council (PGCC) can be considered one of the most advanced projects of economic regionalism. This is because the member states of the organization, to enhance interdependence, have not only increased economic cooperation but have also deepened the process of economic integration within the regional system. As a result, the region now demonstrates a distinct type of economic regionalism. In this article, within the framework of regional integration, we will explore the economic development of the PGCC through economic diplomacy both within and outside the council.

Literature Review

In the article "Globalization and Economic Regionalism in the Persian Gulf Cooperation Council," the authors examine the impact of economic globalization on economic convergence and regionalism within the PGCC, as well as the formation of economic regionalism in this organization. Another article, titled "The Persian Gulf Cooperation Council: From Managing Cooperation to Deepening Economic Convergence," analyzes developments in regional convergence and cooperation following the establishment of the PGCC.

The article "The Architecture and Legal Design of Economic Integration in the Persian Gulf Cooperation Council" presents solutions to address gaps and challenges in the development of

107 Economic Diplomacy of the Persian Gulf ...

integration processes within the PGCC. The analysis in this article predicts that the PGCC will achieve significant milestones in the process of economic integration and become a model for integration in the 21st century for other Arab countries. As the literature review demonstrates, existing works differ from this article in terms of subject and research problem. The present article, however, focuses on examining the economic diplomacy of the PGCC both at the domestic level (among member states) and the global level (with various regional organizations).

Methodology

The study employs a qualitative method with an analytical and explanatory approach, utilizing both primary and secondary sources collected through library research.

Findings

The research findings indicate that the growth and development of agriculture in ASEAN countries (such as Thailand, the Philippines, and Vietnam), along with investments in Africa's aviation industry, the conclusion of economic agreements, and the attraction of investments from European Union countries, have contributed to transforming the Persian Gulf Cooperation Council (PGCC) into one of the most successful regional agreements. The non-oil economic policies and development planning of the PGCC member states have steered the council toward deeper economic cooperation, leading to joint investments in diverse sectors such as tourism, hotel construction, railways, and healthcare. One of the most significant economic and trade initiatives of the council is the creation of a customs union, which imposes specific tariffs on imported goods. Additionally, the member

states are working towards establishing a unified currency in the future, in line with their broader economic development goals. Similarly, given its extensive trade relations with the European Union (the PGCC's largest trading partner), the council is pursuing a free trade agreement with the EU soon.

Conclusion

Economic diplomacy is one of the key development tools that the Persian Gulf Cooperation Council (PGCC) countries have effectively leveraged for their advancement. Through economic diplomacy, these countries have successfully established strong relations with the global community, including economic exchanges with the European Union, ASEAN, and the European-African Free Trade Association. Moreover, the economic and trade cooperation among the PGCC member states has made them one of the most successful regional unions. As a result, this regional cooperation and integration have contributed to peace, security, and prosperity for the citizens of these countries. The use of economic diplomacy fosters integration, which, in turn, creates peace and security.

Keywords: Persian Gulf Cooperation Council, Economic Diplomacy, Interdependence, Economic Cooperation, Development.

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس

مهدی عباسزاده فتح آبادی^۱

عباس شکوری^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۴ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۳/۲۵)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.506289.1022

چکیده

امروزه با تغییر اولویت‌های دستگاه دیپلماسی کشورها، تقویت شاخص‌های رشد اقتصادی از تقدم بالاتری نسبت به دیگر اهداف برخوردار است. در بسیاری از نظریه‌ها و تعریف‌های جهانی شدن، بر عنصر اقتصادی این فرآیند تأکید شده و نظریه پردازان پرشماری، وجه غالب جهانی شدن را اقتصادی می‌دانند. به طور کلی در عصر جهانی شدن، دیپلماسی اقتصادی به معنای فصل مشترک دیپلماسی و منافع اقتصادی در راستای منافع ملی است. به کارگیری موفق آن در شبکه‌ی روابط پیچیده متقابل، فقط با ارائه دیپلماسی موفق ضامن تأمین منافع ملی خواهد شد. هدف مقاله حاضر بررسی دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس است. سؤال اصلی این پژوهش آن است که دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس در سطح داخلی و خارجی چگونه است؟ در این پژوهش از نظریه وابستگی متقابل که تأکید ویژه بر همگرایی، رفع موانع تجاری و تجارت آزاد دارد استفاده شده است. همچنین از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی همکاری اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس بین کشورهای این شورا و همچنین با سازمان‌های منطقه‌ای مختلف (اتحادیه اروپا، آسه آن و سازمان کشورهای آفریقایی) می‌پردازیم. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد شورای همکاری خلیج فارس از طریق به کارگیری یک نوع دیپلماسی اقتصادی پویا و کارآمد در سطح داخلی و سطح خارجی در مسیر رشد و توسعه اقتصادی گام‌های موفقی برداشته است.

واژگان کلیدی: شورای همکاری خلیج فارس، دیپلماسی اقتصادی، وابستگی متقابل، همکاری اقتصادی، توسعه

۱. دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران (Abbaszadeh@uk.ac.ir) نویسنده مسئول

Orcid Code: <http://orcid.org/0000-0003-1893-2132>

۲. کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران (A.shakouri@uk.ac.ir)

Orcid Code: <http://orcid.org/0000-0002-8510-1526>

مقدمه

یکی از ویژگی‌های روابط بین‌الملل پس از جنگ جهانی دوم، رشد و توسعه همکاری و همگرایی منطقه‌ای در چارچوب منطقه‌ای شدن بوده است. فرایند منطقه‌ای شدن پس از پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی تقویت و تشدید شده است. به طوری که این نوع روابط درون منطقه‌ای در اثر شدت یافتن روند جهانی شدن فراتر از مناطق توسعه یافته در مناطق درحال توسعه نیز به صورت یک الگوی تعامل متعارف درآمده است. از این رو منطقه‌ای شدن و منطقه‌گرایی که زمانی در قالب همگرایی اروپا تعریف می‌شد، امروز در ساختارها و سازمان‌هایی چون اکو، نفتا، آسه آن، اتحادیه آفریقا و سازمان کشورهای آمریکایی تجلی و تبلور یافته است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۱۰۰).

در این میان شبکه منطقه‌ای خاورمیانه برخلاف سایر شبکه‌های منطقه‌ای به دلایل مختلف سیاسی، اجتماعی - فرهنگی، امنیتی شکل متفاوتی از منطقه‌گرایی اقتصادی را تجربه کرده که بیشتر در چرخه‌های آن شبکه قابل مشاهده است. در شبکه منطقه‌ای خاورمیانه و در زیرسیستم خلیج فارس علیرغم اختلاف نظرهای زیاد، شورای همکاری خلیج فارس^۱ را می‌توان به عنوان یکی از مدرن‌ترین پروژه‌های منطقه‌گرایی

-
- 1-Regional convergence
 - 2-Economic Cooperation Organization(ECO)
 - 3-North American Free Trade Agreement(NAFTA)
 - 4-Association of Southeast Asian Nations(ASAN)
 - 5-African Union(AU)
 - 6-Organization of American States(OAS)
 - 7-Gulf Cooperation Council(GCC)

اقتصادی تلقی کرد؛ زیرا به نظر می‌رسد دولت‌های این سازمان، با هدف افزایش وابستگی متقابل بین دولت‌های عضو، ضمن افزایش همکاری‌های اقتصادی، فرایند همگرایی اقتصادی در بستر سامانه منطقه‌ای را تعمیق بخشیده؛ به نحوی که امروزه نوع متفاوتی از منطقه‌گرایی اقتصادی را در منطقه نشان می‌دهد (اکبریان و شکری، ۱۳۹۵: ۱۷۸). در این جستار، در چهارچوب یک همگرایی منطقه‌ای به توسعه اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس از طریق دیپلماسی اقتصادی هم درون این شورا و هم بیرون از این شورا می‌پردازیم.

بررسی ادبیات پژوهش

رضا اکبریان و محسن شکری (۱۳۹۵) در مقاله «جهانی‌شدن و منطقه‌گرایی اقتصادی در حوزه شورای همکاری خلیج فارس» به بررسی تأثیر جهانی‌شدن اقتصاد بر همگرایی و منطقه‌گرایی اقتصادی در شورای همکاری خلیج فارس و همچنین شکل‌گیری منطقه‌گرایی اقتصادی در این سازمان می‌پردازند. یافته‌های مقاله حاکی از آن است که شورای همکاری خلیج فارس با چالش‌ها و محدودیت‌های درون منطقه‌ای زیادی مواجه نبوده و در نتیجه موفقیت همگرایی و منطقه‌گرایی اقتصادی در بستر سامانه منطقه‌ای آن امکان‌پذیر است. همچنین نویسندگان مذکور (۱۳۹۶) در مقاله دیگر تحت عنوان «شورای همکاری خلیج فارس: از مدیریت همکاری تا تعمیق همگرایی اقتصادی» به بررسی تحولات همگرایی و همکاری منطقه‌ای پس از تشکیل شورای همکاری

خلیج فارس می‌پردازند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اولویت‌های شورای همکاری خلیج فارس پس از شکل‌گیری تغییر یافته است؛ به طوری که در یک فضای دیالکتیکی و کنش و واکنش بین عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی و امنیتی، اقتصاد عامل تعیین‌کننده و دیگر عوامل نقش قوام‌بخش را پیدا کردند.

طاهره ابراهیمی فر و میرسعید هدایتی (۱۳۹۳) در مقاله «تأثیر مناسبات فزاینده سیاسی-اقتصادی هند و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر توسعه اقتصادی این کشورها» به بررسی میزان توسعه روابط اقتصادی و سیاسی شورای همکاری خلیج فارس و هند می‌پردازند. این پژوهش نشان می‌دهد که وابستگی متقابل این کشورها به یکدیگر و نیز مجاورت خلیج فارس و اقیانوس هند سبب تسریع و توسعه روابط بین آن‌ها و در نهایت به توسعه اقتصادی هند و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس انجامیده است. نگارندگان (۱۳۹۴) همچنین در مقاله‌ای با عنوان «چین و شورای همکاری خلیج فارس پس از جنگ سرد؛ از قدرت اقتصادی تا نفوذ سیاسی» به بررسی روابط چین و شورای همکاری خلیج فارس در زمینه‌های مختلف می‌پردازند. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که امنیت انرژی یکی از چالش‌های استراتژیک پیش روی چین به عنوان یک کشور نوظهور سیاسی-اقتصادی و صنعتی به شمار می‌رود. در نتیجه توسعه اقتصادی چین نیازمند تأمین پایدار و امن نفت و توسعه روابط اقتصادی و سیاسی با کشورهای تولیدکننده نفت است.

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۱۳

مالکا (۲۰۱۱) در مقاله «معماری و طراحی قانونی ادغام اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس» به ارائه راهکارهایی برای رفع شکاف‌ها و چالش‌های موجود در تدوین فرایندهای ادغام در شورای همکاری خلیج فارس می‌پردازد. در تجزیه و تحلیل این مقاله پیش‌بینی می‌شود شورای همکاری خلیج فارس دستاوردهای مهم بسیاری را در روند ادغام اقتصادی ایجاد می‌کند و الگوی ادغام در قرن بیست یکم برای سایر کشورهای عربی می‌شود.

عبدالله القحطانی و مایکل تیلور (۲۰۱۹) در مقاله «تأثیر شوک عدم قطعیت سیاست اقتصادی ایالات متحده بر عملکرد بازار سهام کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس» به بررسی تأثیر شوک عدم قطعیت سیاست اقتصادی ایالات متحده بر بازار سهام کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس می‌پردازند که به شدت از طریق بازارهای جهانی نفت وابسته هستند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که سیاست‌های اقتصادی ایالات متحده به استثنای بحرین تأثیر کمی بر بازارهای شورای همکاری خلیج فارس دارد. در نتیجه کشورهای شورای همکاری خلیج فارس می‌توانند در بازارهای جهانی انرژی تثبیت شوند و از اثرات مخرب شوک‌های اقتصادی و سیاسی جلوگیری کنند.

همان‌گونه که پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، آثار موجود از نظر موضوع و مساله پژوهش با این مقاله متفاوت بوده و مقاله حاضر دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس را در سطح داخلی (بین

کشورهای عضو) و در سطح جهانی (با سازمان‌های منطقه‌ای مختلف) مورد بررسی قرار می‌دهد.

چارچوب نظری: وابستگی متقابل

با توجه به نظریات مختلف در مورد همگرایی در روابط بین‌الملل، نگارندگان نظریه وابستگی متقابل را که تأکید ویژه به همکاری اقتصادی دارد، به عنوان چارچوب نظری پژوهش انتخاب کرده‌اند. وابستگی متقابل به معنی وابستگی چندجانبه است. مردم و دولت‌ها تحت تأثیر حوادث جاهای دیگر یا اقدامات همتایانشان در کشورهای دیگر قرار می‌گیرند. بنابراین وجود سطح بالایی از روابط فراملی بین کشورها به منزله سطح بالاتری از وابستگی متقابل است. همچنین منعکس‌کننده روند مدرنیزه شدن است که معمولاً باعث رشد وابستگی متقابل میان دولت‌ها می‌شود (جکسون و سورنسون، ۱۳۹۵: ۱۴۸).

نظریه وابستگی متقابل دارای دو دسته از مفروضه‌های آشکار و پنهان است. مهم‌ترین مفروضه‌های آشکار این نظریه عبارت‌اند از: وجود مجاری متعدد تماس میان جوامع، تعدد بازیگران روابط بین‌الملل، فقدان سلسله‌مراتب در برنامه موضوعات بین‌المللی (به وجهی که مثلاً نظریه همگرایی ادعا می‌کرد که در سطح جهان، همکاری از سطح سیاست ملایم به سوی سیاست حاد در قالب یک واحد جدید سیاسی سیر می‌کند) و کاهش اهمیت و نقش کاربرد زور در روابط بین‌الملل. مفروضه‌های پنهان این نظریه نیز عبارت‌اند از: دگرگونی در سیاست

بین الملل و ماهیت قدرت، اهمیت فزاینده مسائل اقتصادی، اجتماعی و فنی، همکاری به عنوان شاخصه مهم و بارز نظام وابستگی متقابل، همگونی بین منافع بازیگران (پس حاصل جمع جبری مضاعف به عنوان قاعده بازی جایگزین حاصل جمع جبری صفر در رهیافت واقع گرایان می شود)، صلح آمیز شدن روابط بین الملل، ناتوانی بازیگران ملی به حل منفردانه مشکلات جدید، فرسایش حاکمیت و بی معنا شدن خودکفایی و استقلال ملی و ضرورت دمکراسی برای انطباق با تحولات جدید (سیف زاده، ۱۳۹۳: ۳۳۷-۳۳۶).

این نظریه ریشه در طرز فکر بین الملل گرایانه داشته که بر مبنای آن امور دنیا به طور عینی در جهت جهانی شدن است. این جریان در روند سیاسی به شکل همکاری میان دولت ها منعکس می شود. این نظریه ضمن تأکید بر تجارت آزاد و برداشتن موانع تجارت به عنوان ابزاری برای ایجاد منفعت گرایی، بر تجارت و همکاری اقتصادی بین دولت ها، حساسیت تعاملات اقتصادی میان دولت ها نسبت به تحولات اقتصادی ملی و پیوند مستقیم و مثبت منافع دولت ها - در بحث مبادلات تجاری - تولیدی، مبادلات نیروی کار و انتقال سرمایه، سرمایه گذاری های خارجی، سیاست های تعرفه گمرکی تأکید دارد (اکبریان و شکری ۱۳۹۶: ۱۹۹-۲۰۰).

نظریه وابستگی متقابل را در زمره نظریه هایی در روابط بین الملل می دانند که در راستای پیوند دو سطح تحلیل خرد و کلان در مطالعه

روابط بین‌الملل مطرح شده است. کوهن و نای می‌کوشند «سیاست جهانی را با طرح توضیحاتی در سطح نظام‌بین‌الملل» درک کنند، اما در عین حال به روندهای داخلی نیز توجه دارند. با بسط مفهوم «نظام نفوذناپذیر» که روزنا به عنوان مبحثی برای ایجاد پیوستگی میان نظام‌های ملی و بین‌المللی مطرح می‌کند، به گونه‌ای که بتوان آن را شامل نفوذهای غیرمستقیم و غیراقتدارگرایانه وقایع و روندهای بین‌المللی دانست. می‌توان واحدهای سیاسی نظریه وابستگی متقابل را در زمره این نظام‌ها تلقی کرد (مشیرزاده، ۱۳۹۴: ۴۸).

ریچارد کوپر توجه خود را صرفاً به وابستگی متقابل معطوف می‌کند. به نظر او به لحاظ انباشت سرمایه و گسترش فناوری به دورترین نقاط دنیا، ویژگی‌های اصلی تولید در سراسر جهان به هم شبیه شده است. چون تولید جهانی شده است، تصمیم‌گیری در این چارچوب، هماهنگ با حرکت سریع سرمایه و دانش فنی به ورای مرزهای ملی وابسته شده است. کاهش تعرفه‌های گمرکی و همچنین هزینه‌های حمل و نقل، فرصت‌های جدیدی را برای تجارت بین‌الملل به وجود آورده است. در تعریف کوپر وابستگی متقابل به مثابه «حساسیت تعاملات اقتصادی میان دو یا چند دولت به تحولات اقتصادی درون آن دولت‌ها» تعریف می‌شود. وی در ادامه تأکید می‌کند که لازمه وابستگی متقابل «دوجانبه بودن حساسیت» است (سیف‌زاده، ۱۳۹۳: ۳۳۳).

رزکرانس وابستگی متقابل را وضعیتی می‌داند که در آن «پیوند

مستقیم و مثبت منافع دولت‌ها» به گونه‌ای است که تغییر در موقعیت یک دولت، جایگاه سایرین را در همان جهت تغییر می‌دهد. وی بیان می‌دارد هرچه میزان مبادلات بخش خارجی افزایش یابد، وابستگی متقابل بین دولت‌های ملی زیادتر می‌شود. چنانچه میزان وابستگی متقابل خارجی به محدودیت فعالیت‌های داخلی بیانجامد، در آن صورت دولت‌های ملی به سیاسی کردن فعالیت‌های اقتصادی روی می‌آورند. نتیجه این دخالت‌ها، بازگشت از سیاست‌های همکاری و روی آوردن به سیاست‌های خودمحورانه تعرفه‌های گمرکی و توسعه داخلی - و در نتیجه کاهش تجارت خارجی - ضرورتاً قرین موفقیت نخواهد بود. وی بر دو نوع وابستگی متقابل افقی و عمودی تأکید دارد. در جریان وابستگی افقی رزکرناس معتقد است که هرچه حجم تجارت، سرمایه‌گذاری و یا دیگر مبادلات بیشتر باشد، وابستگی متقابل بین کشورها بیشتر است. در وابستگی متقابل افقی فقط میزان مبادلات مورد توجه است و به جهت جریان توجه نمی‌شود. این در صورتی است که وابستگی متقابل عمودی به جریان مبادلات توجه دارد، اما روزکرناس بر این اعتقاد است که وابستگی متقابل افقی شرط لازم (اما نه کافی) پیدایش وابستگی متقابل عمودی است (اکبریان و شکری، ۱۳۹۵: ۱۸۱-۱۸۰).

اهداف تشکیل شورای همکاری خلیج فارس

تشکیل شورای همکاری خلیج فارس با انگیزه‌ها و اهداف چندگانه

سیاسی، امنیتی و اقتصادی صورت گرفت، اما فضای جهانی و تحولات منطقه‌ای در زمان تشکیل این شورا حاکی از غلبه اهداف و مؤلفه‌های امنیتی و تلاش کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس برای کاهش آسیب‌پذیری‌های امنیتی خود بود. این شورا که پس از گفتگوهای مفصل با توافق نهایی شش عضو در ابوظبی در ۵ خرداد ۱۳۶۰ شکل گرفت، اهداف تشکیل خود را مؤلفه‌ها و محورهای متعددی اعلام کرد که از همکاری و هماهنگی در امور اقتصادی، مالی، تجاری، آموزشی، قانون‌گذاری و اطلاعاتی تا ایجاد یک استراتژی مشترک دفاعی را شامل می‌شد. شش کشور کویت، عمان، عربستان، امارات، قطر و بحرین با مجموع ۳۵ میلیون نفر جمعیت و مساحت ۲ میلیون و ۶۷۰ هزار متر مربع از اعضای این شورا بوده، حجم ذخایر نفتی آن‌ها بالغ بر ۴۸۴ میلیارد بشکه و ذخایر گازی آن‌ها ۱۴۳۸ تریلیون مترمکعب است (اکبر، ۱۳۸۸: ۴۳). اهداف رسمی و تصویب شده شورا که در ماده چهار اساسنامه آن آمده است، به شرح زیر است:

۱. انجام هماهنگی و همکاری بین کشورهای عضو در تمام حوزه‌ها برای به وحدت رسیدن آن‌ها؛
۲. تعمیق و تقویت روابط، پیوندها و حوزه‌های همکاری متداول کنونی بین مردم این کشور در حوزه‌های مختلف؛
۳. تنظیم مقررات مشابه در حوزه‌های مختلف شامل موارد زیر:
 - امور اقتصادی و مالی؛

-تجارت، حقوق و عوارض گمرکی و ارتباطات؛

-اطلاعات و جهانگردی؛

-قانون گذاری و امور اداری؛

۴. توسعه علمی و فناورانه در حوزه‌های صنعتی، معدن شناسی، کشاورزی، آب و منابع حیوانی، تأسیس مراکز تحقیقاتی علمی، همکاری و همدستی در پروژه‌های عمومی، تشویق بخش خصوصی برای رفاه مردم کشورهای عضو؛

اعضای این شورا همچنین تصریح کردند که هدف اصلی از تأسیس شورای همکاری خلیج فارس ایجاد صلح و ثبات در خاورمیانه و همچنین تثبیت همکاری‌های هر چه بیشتر میان کشورهای عضو با دیگر کشورهای منطقه است (اکبر، ۱۳۸۸: ۴۳ و ۴۴).

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس درون مرزهای شورا

از اوایل دهه ۱۹۷۰، مقامات شورای همکاری خلیج فارس کاملاً از این واقعیت آگاه بودند که حتی اگر قیمت نفت همچنان بالا باقی بماند، درازمدت در آمد نفت برای توسعه سریع اقتصادی کافی نخواهد بود. این امر به این دلیل است که بخش‌های نفتی و گازی نیاز به فناوری و سرمایه شدید دارند، اما تأثیرات آن‌ها بر ساختار اقتصاد کلان و همچنین بر اشتغال بسیار کم است. به عنوان مثال، تعداد کل کارکنان در آرامکو عربستان - تولیدکننده برتر نفت در جهان - ۵۶۰۰۰ نفر است. کارگران

ملی، تقریباً ۱,۵٪ از کل نیروی کار ملی عربستان سعودی را تشکیل می‌دهد. در نتیجه فقط با توسعه بخش‌های اقتصادی دیگر، یعنی با «تنوع اقتصادی»، می‌توان «ظرفیت بالایی» از پیامدهای اقتصادی را گسترش داد (Winckler and Mansfeld, 2007: 337-339).

پس از پایان «دهه نفت» (۱۹۹۰)، به‌ویژه از زمان پایان یافتن قیمت نفت در اواسط ۱۹۸۶ این تنوع اقتصادی بسیار مهم‌تر شد، زیرا سرانه درآمدهای نفتی به دلیل کاهش درآمدهای حاصل از نفت به شدت کاهش یافت و نرخ رشد جمعیت بسیار بالا رفت. بنابراین، در برنامه پنجم توسعه عربستان سعودی برای سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۵ نیاز به ایجاد سایر بخش‌های اقتصادی و منابع درآمدی برای تأمین نیازهای جمعیتی که به سرعت در حال رشد هستند، به رسمیت شناخته شده است (Winckler and Mansfeld, 2007: 339).

گردشگری

یکی از مهم‌ترین زیرساخت‌های اقتصادی غیرنفتی که کشورهای شورا در قالب یک نوع دیپلماسی اقتصادی فعال انجام داده‌اند، بخش گردشگری یا توریسم است که بازده اقتصادی فراوانی برای این کشورها داشته است. کشورهای حاشیه خلیج فارس سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی را برای توسعه زیرساخت‌های جهانگردی و مهمان‌نوازی از جمله گسترش فرودگاه برای افزایش ظرفیت حمل و نقل برای ورود بازدیدکنندگان، انجام می‌دهند. این پشتیبانی توسط شرکت‌های

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۲۱

هوایمایی منطقه‌ای انجام می‌شود که پیشنهادها و تخفیف‌های جذاب را برای تقویت فعالیت‌های گردشگری در منطقه ارائه می‌دهند. انتظار می‌رود که آرامش قوانین ویزا توسط دولت‌ها در امارات و قطر باعث افزایش بیشتر گردشگران در این کشورها شود. بهبود در سیستم شبکه حمل و نقل و کیفیت خدمات ارائه شده به بازدیدکنندگان همچنین باعث افزایش صنعت ساخت و ساز کلیه کشورهای شورا خواهد شد (www.designbuild-network.com).

شورا دارای چندین زیرساخت و پروژه هتل است که قرار است تا سال ۲۰۲۴ افتتاح شود تا بتواند گردشگران آینده را در خود جای دهد. پیش‌بینی می‌شود بازار ساخت اوقات فراغت و مهمان‌نوازی شورا از ۴۶۶,۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۹ به ۶۴۲,۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۴ برسد و این حاکی از نرخ رشد ۵ ساله ترکیبی سالانه ۸.۶ درصد است. این پیشرفت‌ها به دلیل رویدادهای بزرگی مانند نمایشگاه‌های جهانی ۲۰۲۰ در دبی، مسابقات قهرمانی جهان در دو و میدانی در سال ۲۰۱۹، جام جهانی ۲۰۲۲ و مسابقات جهانی آبیان در سال ۲۰۲۳ در قطر رخ می‌دهد. کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس در راستای تلاش بلند پروازانه خود برای تنوع بخشیدن به اقتصاد، عناصر جذاب توریستی را ترویج می‌کنند. طبق استراتژی گردشگری وزارت جهانگردی ۲۰۴۰ عمان، این سلطان‌نشین قصد دارد تا سال ۲۰۴۰ حدود ۱۱,۷ میلیون مسافر را به خود جلب کند که ۵ میلیون نفر از آن‌ها قصد مسافرت تفریحی و

تجاری را دارند. با افتتاح یک فرودگاه جدید در مسقط، انتظار می‌رود مسیرهای جدیدی اضافه شود که امکان باز کردن بازارهای جدید مطلوب مانند نوردیک‌ها و چینی‌ها، فراهم شود (www.designbuild-network.com).

اتحادیه گمرکی در شورای همکاری خلیج فارس

کشورهای شورا از سال ۱۹۸۳ در راستای یک نوع دیپلماسی اقتصادی پویا و در جهت تحقق شرایط وابستگی متقابل یک منطقه تجارت آزاد را تأسیس کرده‌اند. از اول ژانویه ۲۰۰۳، آن منطقه به اتحادیه گمرکی^۱ تبدیل شده است. ایجاد اتحادیه گمرکی یک تغییر کیفیت در اقدام اقتصادی مشترک بود؛ زیرا اساساً اتحادیه گمرکی مبتنی بر تعرفه مشترک خارجی، رفع موانع تجاری، رویه‌های واردات / صادرات یکنواخت و تصفیه قلمرو جغرافیایی شش کشور عضو است. اتحادیه گمرکی شورا، که در دسامبر ۲۰۰۱ در اجلاس مسقط به امضا رسید، ۶ اصل اساسی زیر را تشریح می‌کند:

الف) تعرفه خارجی مشترک؛

ب) آیین‌نامه‌ها و رویه‌های یکسان گمرکی (یک قانون مشترک گمرکی که از سال ۲۰۰۲ به بعد عملی شده است)؛

ج) تشریفات گمرک یکسان؛

د) نقطه ورود تنها در جایی که وظایف مشترک به آن تعلق می‌گیرد؛

ه) جابجایی کالاهای داخل شورا بدون موانع تعرفه‌ای یا غیرتعرفه‌ای؛
(و) معامله کالاهای ملی در شورا (www.gcc-sg.org).

از پیگیری تا اجرای کامل در سال ۲۰۱۰، شورا ۵ درصد برای کلیه کالاهای خارجی وارداتی تعرفه تعیین کرده است. در همین حال، نرخ تعرفه ۱۰۰ درصدی برای محصولات دخانیات و کالاهای ویژه‌ای اعمال می‌شود که واردات آن‌ها در برخی از کشورها ممنوع، اما در کشورهای دیگر مجاز است. ادارات گمرکی یک قانون مشترک گمرک، قوانین اجرایی و یادداشت‌های توضیحی را اعمال می‌کنند. قانون گمرک، آیین‌نامه‌های گمرکی، مالی و اداری مربوط به واردات و صادرات را یکسان‌سازی می‌کند (Lowe and Salazar, 2011: 20).

جای تعجب نیست که پس از تشکیل اتحادیه گمرکی میزان رشد بالایی را در تجارت درون شورا شاهد بوده‌ایم. این رشد فراتر از همه انتظارات بود؛ زیرا حجم تجارت داخل شورا از ۱۱,۶ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۳ به ۲۰,۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۳ افزایش یافته است؛ یعنی افزایش ۷۵,۵ درصد در طی ده سال گذشته یا متوسط رشد سالانه حدود ۷,۵ درصد. پس از تشکیل اتحادیه گمرکی در ژانویه ۲۰۰۳، حجم تجارت داخلی شورا به طور متوسط از ۲۰ درصد رشد سالانه فراتر رفته است (www.gcc-sg.org).

توسعه زیرساخت‌ها در شورای همکاری خلیج فارس

این مورد شامل توسعه بهداشتی و زیرساخت‌های ریلی می‌شود که به

آن‌ها می‌پردازیم.

توسعه بهداشتی

دولت‌های شورای همکاری خلیج فارس طی ۲۵ سال گذشته سرمایه‌گذاری‌های اساسی را در زیرساخت‌های مراقبت‌های بهداشتی انجام داده‌اند و با ایجاد شهرها و مجتمع‌های بزرگ پزشکی، بیمارستان‌ها و کلینیک‌ها نه تنها زیرساخت‌های پزشکی؛ بلکه کیفیت خدمات درمانی در منطقه را افزایش می‌دهند. به عنوان مثال، وزارت بهداشت عربستان سعودی در حال حاضر پنج پروژه بهداشت و درمان مهم (با ارزش بیش از ۵۰۰ میلیون دلار) را در دست اجرا دارد. این پروژه‌ها در اصل شهرهای پزشکی هستند. بزرگ‌ترین آن‌ها، یعنی شهر پزشکی ملک فهد، چهار بیمارستان با مجموع بیش از هزار تختخواب و سایر کلینیک‌های مراقبت‌های اولیه را شامل می‌شود. پس از اتمام، پیش‌بینی می‌شود سالانه ۲ میلیون بیمار سرپایی و ۵۰ هزار بیمار بستری را تحت درمان قرار دهند. به همین ترتیب، شهر جدید پزشکی شیخ خلیفه سه بیمارستان با مجموع ۸۳۸ تختخواب را شامل می‌شود که بیش از ۳۰۰,۰۰۰ متر مربع وسعت دارد (Padmakumar, 2014: 26)

اگرچه اختلافات از کشور به کشور دیگر وجود دارد، پیشرفت کلی چشمگیر بوده و این با افزایش امید به زندگی (از ۶۰,۵ سال در سال ۱۹۷۸ به ۷۳ سال در سال ۲۰۰۴ و به ۷۶,۴ سال در سال ۲۰۱۱) افزایش یافته است. همچنین مرگ و میر نوزادان در کشورهای عضو شورا

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۲۵

کاهش یافته است: ۱۱۰ مورد در هر ۱۰,۰۰۰ زایمان زنده در سال ۲۰۰۰ به ۷۸ مورد در سال ۲۰۱۲. اما سیستم‌های مراقبت‌های بهداشتی شورا هنوز در حال مبارزه هستند (Padmakumar, 2014: 6). با توجه به پایگاه داده پروژه مرکز اطلاعات ساختمانی، پروژه مراقبت‌های بهداشتی فعال در کشورهای شورا با ارزش ترکیبی ۴۶ میلیارد دلار وجود دارد. همان‌طور که انتظار می‌رود، اکثر این پروژه‌ها در عربستان سعودی واقع شده‌اند؛ کشوری که بیشترین جمعیت را در شورای همکاری خلیج فارس دارد و به ترتیب امارات متحده عربی، کویت، عمان، قطر و بحرین قرار می‌گیرند. ۴۰ درصد از پروژه‌های فعال در شورا با ارزش ترکیبی ۲۱ میلیارد دلار در دست اجرا هستند و ۶۰٪ باقی‌مانده از پروژه‌ها در مراحل مختلف قبل از اجرا با ارزش ترکیبی ۲۵ میلیارد دلار هستند. این نشان می‌دهد که فرصت‌های چشمگیری در آینده در بخش مراقبت‌های بهداشتی برای صنعت ساخت و ساز شورا وجود دارد (www.worldconstructionnetwork.com).

زیرساخت‌های ریلی

اعضای شورای همکاری خلیج فارس پیشنهاد ایجاد خطوط راه‌آهن که شش کشور را پیوند می‌دهند در نظر گرفته‌اند. این زیرساخت‌ها در تقویت و تثبیت وابستگی متقابل اعضای شورا گام مؤثری محسوب می‌شود. مسیر اصلی این راه‌آهن از ساحل شهر کویت گرفته تا جوبیل در عربستان سعودی و به سمت دمام، جایی که یک خط موجود به ریاض

وجود دارد، دنبال می‌شود. این مسیر در امتداد این خط به سمت الحفوف و سپس به قوورفاتین امارات ادامه می‌یابد. سپس مستقیماً از طریق العین به سهر در عمان و از این رو به مسقط با یک حلقه از طریق ابوظبی، دبی به فوجیراوه سوهار منتهی می‌شود. طول کل خط حدود ۱۷۷۰ کیلومتر خواهد بود. افزون بر این، یک حلقه از دمام از طریق یک جاده جدید به بحرین و در کنار جاده / قطار به قطر قبل از پیوستن مجدد به خط اصلی در سالوا پیشنهاد شد و طول کلی آن ۲ هزار و ۱۷۵ کیلومتر است (Altrairi and Lowe, 2013: 1). هزینه کل این پروژه با استفاده از توان دیزل ۲۰۰ کیلومتر در ساعت، ۲۵,۶ میلیارد دلار با استفاده از نیروی الکتریکی ۳۵۰ کیلومتر در ساعت ۱۵,۵ میلیارد دلار برآورد شده است. برخی از مفسران استدلال می‌کنند که این هزینه می‌تواند به ۳۰ میلیارد دلار برسد. بیشترین سهم در هزینه‌ها احتمالاً از عربستان سعودی ناشی می‌شود که اقتصاد آن سرشار از نقدینگی است (Altrairi and Lowe, 2013: 5).

با وجود بسیاری از چالش‌ها و پیچیدگی‌های مرتبط با توسعه پروژه‌های ریلی، به طور بالقوه تعدادی از مزایای بلندمدت نیز وجود دارد. یکی از مزایای بارز توسعه زیرساخت‌های ریلی که پیوندهای ریلی را تقویت می‌کند این است که افراد، کالاها و خدمات را آسان‌تر و مؤثرتر می‌توان در داخل و بین کشورهای عضو حمل و نقل کرد. حمل و نقل کارآمدتر و مقرون به صرفه‌تر برای مردم، کالاها و خدمات به

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۲۷

توسعه گردشگری و تجارت در منطقه کمک خواهد کرد و به این ترتیب اقتصاد منطقه را در یک فضای آرام و امن از وابستگی متقابل ارتقا خواهد داد.

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس خارج از مرزهای شورا

رابطه بین توسعه اقتصادی و مصرف انرژی دارای پیامدهای مهم ژئوپلیتیکی است که با تقاضای انرژی آینده، رشد اقتصادی و تغییر اوضاع در ارتباط است. همه کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس هدف مشترکی برای انتقال به اقتصادهایی که کمتر به نفت و گاز متکی هستند، دارند (Howarth, et al, 2017:1). شورای همکاری خلیج فارس با استفاده از ابزار دیپلماسی اقتصادی برای جدایی از اقتصاد وابسته به نفت توافقنامه‌های تجاری با مناطق مختلف دنیا انجام داده‌اند.

اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا^۱ و شورای همکاری خلیج فارس خواهان همکاری در پروژه‌هایی برای ادغام زیرساخت‌ها در مناطق جغرافیایی مربوطه هستند. علیرغم اختلافات اساسی بین آنها، این سازمان‌ها از اوایل دهه ۱۹۸۰، درست پس از تأسیس شورای همکاری خلیج فارس، در تعامل بودند؛

زمانی که اتحادیه اروپا هنوز وجود نداشت و سلف آن، جامعه اقتصادی اروپا، نقش اساسی در ادغام اروپا داشت. نخستین نشست مشترک وزیران جامعه اقتصادی اروپا و شورای همکاری خلیج فارس در سال ۱۹۸۵ برگزار شد و دور دیگر مذاکرات دنبال شد. این‌ها منجر به امضای توافق‌نامه همکاری در ۱۵ ژوئن ۱۹۸۸ شد و در تاریخ ۲۰ فوریه ۱۹۸۹ لازم‌الاجرا شد. به گفته لوسیانی و شوماخر، این توافقنامه انتظار می‌رفت که مبنای گسترده‌ای از همکاری‌ها در همه جنبه‌های مرتبط باشد (Kostadinova, 2013:1).

در آن زمان انتظار می‌رفت که نتیجه ملموس توافقنامه نتیجه‌گیری توافقنامه تجارت آزاد باشد. هدفی که تصور می‌شد در یک افق زمانی کوتاه محقق می‌شود. هم در اسناد رسمی و هم در منابع آکادمیک بیان می‌شد که مناطق دارای منافع مشترک زیادی در اقتصاد، سیاست، امنیت یا انرژی هستند. با این وجود، ۲۵ سال بعد، نتایج همکاری شورا و اتحادیه اروپا کمتر از انتظار اولیه است. کمیسیون اروپا نتایج به دست آمده از توافقنامه را «محدود» توصیف کرده است (ارزیابی ۱۹۹۵) که از اواسط دهه ۲۰۰۰ به صورت دانشگاهی انجام شد (Kostadinova, 2013:1). همکاری بین اتحادیه اروپا و اعضای شورای همکاری خلیج فارس بر سه ستون استوار است: همکاری سیاسی، مذاکرات تجارت آزاد و همکاری اقتصادی (Saleh, 1999:53) که در این پژوهش به دیپلماسی اقتصادی در حوزه‌های تجاری و اقتصادی آن

پرداخته می شود.

دفتر نمایندگی اتحادیه اروپا در کشورهای عضو شورا

نمایندگی اتحادیه اروپا در عربستان سعودی و خلیج فارس یک مأموریت دیپلماتیک کاملاً معتبر و یکی از ۱۴۰ دفتر نمایندگی اتحادیه اروپا در سراسر جهان است. این نمایندگی در سال ۲۰۰۴ به طور رسمی در ریاض افتتاح شد (www.eeas.europa.eu). این نمایندگی دارای کارکنان متنوعی است که از چندین ملیت اروپایی و عربی تشکیل شده است. مسئولیت‌های نمایندگی طیف‌های مختلفی از جمله روابط سیاسی، امنیت، تجارت و کمک‌های خارجی را در بر می‌گیرد. این نمایندگی در یک برنامه دوجانبه و منطقه‌ای با برنامه‌های سیاسی و اقتصادی گسترده بین اتحادیه اروپا و کشورهای حوزه خلیج فارس سروکار دارد. با هدف کمک به ادغام اقتصادهای خلیج فارس و اروپا، نمایندگی به تسهیل روابط تجاری با کشورهای حوزه خلیج فارس و شورای همکاری خلیج فارس کمک می‌کند؛ منطقه‌ای که از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا اتحادیه اروپا بزرگ‌ترین شریک تجاری شورای همکاری خلیج فارس است.

اتحادیه اروپا نه تنها با وزارتخانه‌های دولتی بلکه با تجار، جامعه مدنی و سازمان‌های غیردولتی در یک عرصه گسترده تعامل دارد و زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، تجاری، مالی و فنی را پوشش می‌دهد. این نمایندگی درگیر تجزیه و تحلیل و گزارش مسائل جاری محلی و

منطقه‌ای به مقر اتحادیه اروپا در بروکسل است و کشورهای را که معتبر هستند، تحت تأثیر قرار می‌دهد. همچنین برای ارتقاء منافع و ارزش‌های اتحادیه اروپا در خلیج فارس و حمایت از چندین پروژه برای این منظور تلاش می‌کند. همچنین درگیر آگاهی و ارتقاء اتحادیه اروپا و سیاست‌های آن در نزد عموم مردم و همچنین بخش‌های دولتی و خصوصی است (www.eeas.europa.eu).

همکاری تجاری شورا و اتحادیه اروپا

ستون دوم که همکاری اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج فارس و به عبارتی دیپلماسی اقتصادی طرفین بر آن متکی است، مذاکرات آزادسازی تجارت است. در حالی که استدلال‌هایی برای تحکیم روابط بین دو سازمان، هم از نظر تجارت و هم برای همکاری اقتصادی، قانع‌کننده است، نمایندگان دولت‌های ملی هنگام تصمیم‌گیری خود تحت محدودیت‌های مختلفی قرار می‌گیرند و اجرای یک توافق بین‌المللی فقط یکی از آنهاست. در میان محدودیت‌هایی که بر پیشرفت مذاکرات آزادسازی تجارت تأثیر گذاشته است، سه موضع برجسته است: اول، برای دولت‌های مختلفی که اتحاد را تشکیل می‌دهند، اغلب هزینه‌های رسیدن به یک موقعیت مذاکره مشترک متفاوت است و باید یک سازش پیدا کرد. این امر به زمان نیاز دارد و مذاکرات را با طرف مقابل به تأخیر می‌اندازد. دوم، منافع لابی‌های ملی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم می‌توانند روی دولت‌ها تأثیر بگذارند، عامل مهمی است که

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۳۱

بر موقعیت یک طرف تأثیر می‌گذارد. سرانجام، ممکن است اهداف سیاسی دیگری وجود داشته باشد که با آزادسازی تجارت و تقویت همکاری ناسازگار باشد. همه این عوامل در رابطه بین اعضای شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه اروپا اعمال می‌شود و آنها پیشرفت چشمگیری در مذاکرات آزادسازی تجارت دارند (Saleh, 1999:55).

یکی از پیش شرط‌هایی که اتحادیه اروپا تمایل خود را برای مذاکره درباره یک توافقنامه تجارت آزاد مبتنی کرده است، ایجاد اتحادیه گمرکی شورا است. از هم اکنون تجارت آزاد برای کالاهایی که در یکی از کشورهای عضو شورا سرچشمه گرفته‌اند، وجود دارد، اما ساختارهای تعرفه خارجی تفاوت‌های زیادی با یکدیگر دارند. امارات متحده عربی به طور سنتی به تجارت خارجی وابسته بوده است. بنابراین از کاهش تعرفه‌ها در منطقه حمایت می‌کند. از سوی دیگر، عربستان سعودی سعی دارد با اعمال تعرفه‌های خارجی بالا از ۱۲ تا ۲۰ درصد از صنعت محلی محافظت کند. این واگرایی در ساختار تعرفه‌ها، هزینه‌های معاملاتی تجارت با منطقه را پیچیده می‌کند. شرکت‌هایی که وارد منطقه شورای همکاری خلیج فارس می‌شوند به محض ورود جریان کالاهای آنها در مرزهای شورا محدودیت دارد، و این هزینه‌های حمل و نقل، ذخیره‌سازی و غیره را افزایش می‌دهد. دلیل دیگری که اتحادیه اروپا بر اتحادیه گمرکی اصرار دارد، این است که عدم وجود تعرفه خارجی مشترک مذاکرات را دشوار می‌کند؛ زیرا هر یک از شش کشور عضو

شورای همکاری خلیج فارس از یک نقطه شروع متفاوت عمل می‌کنند. دستیابی به توافق در مورد یک ساختار تعرفه مشترک از سوی کشورهای شورا روندی طولانی بوده است و فقط اخیراً پیشرفت واقعی حاصل شده است (Saleh, 1999: 55-56).

سوم، اتحادیه اروپا سیاست زیست محیطی را دنبال کرده است که در تضاد با منافع کشورهای حاشیه خلیج فارس است: در رابطه با کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییرات آب و هوایی، اتحادیه در تلاش بود تا انتشار سالانه انتشار دی‌اکسید کربن را در سطح ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۰۰ تثبیت کند و بهره‌وری انرژی را بهبود بخشد. برای این منظور، کمیسیون اروپا پیشنهاد مالیات اجباری در کل انرژی و دی‌اکسید کربن را برای جامعه پیشنهاد کرد. این موضوع همچنان در حال بحث است، زیرا شورای اروپا نتوانسته است در مورد این پیشنهاد یا پیشنهادهای جایگزین به توافق برسد. مطمئناً وادار کردن اروپایی‌ها به مصرف انرژی کمتر با افزایش قیمت آن خلاف منافع دولت‌های شورای همکاری خلیج فارس، مانند هر سیاستی که در جهت کاهش وابستگی به نفت باشد. پس از همه، تقاضای بالای نفت برای دولت‌های شورای همکاری خلیج فارس بسیار حیاتی است. این مشکلات مانع مذاکرات تجارت آزاد شده است و تا اواسط دهه ۱۹۹۰ این منجر به سرخوردگی قابل توجهی بین شرکا شد. بنابراین دو طرف تصمیم گرفتند جلسه ۱۹۹۵ شورای مشترک را به تعویق بیندازند (Saleh, 1999:55-56).

در تاریخ ۲۷ و ۲۸ ژوئن ۲۰۱۹، یک هیئت بزرگ خلیج فارس برای شرکت در نخستین مجمع امنیتی و همکاری خلیج فارس، که به همت آکادمی سیاست‌گذاری فدرال آلمان و انجمن دوستی آلمان و عرب برگزار شد، به برلین سفر کردند. شاهزاده ترکی الفیصل، پس از فروپاشی مذاکرات قبلی در سال ۲۰۰۹، بر لزوم شروع مجدد مذاکرات درباره توافقنامه تجارت آزاد بین اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج فارس تأکید کرد. به طور هم‌زمان، اتحادیه اروپا به تازگی توافقنامه تجارت آزاد با چندین کشور آمریکای جنوبی منعقد کرده است، بنابراین اکنون فرصتی برای شورا جهت عقد قرارداد مشابه وجود دارد. از زمان مذاکرات، منافع هر دو طرف در یک توافقنامه تجارت آزاد تغییر کرده است. اکنون واقعیت اقتصادی شورا اساساً متفاوت است. در حالی که قبلاً منافع شورای همکاری خلیج در یک معامله ممکن بود ناشی از تمایل به ایجاد روابط سیاسی قوی‌تر با اتحادیه اروپا باشد، در دوره کنونی شورای همکاری خلیج فارس در درجه اول منافع اقتصادی را در اولویت قرار می‌دهد (Al-Ubaydli, 2019).

مذاکرات قبلی با تکمیل ثبات و ساختار مکمل تجارت اتحادیه اروپا و شورا قبل از سقوط قیمت نفت، به مرحله پیشرفته‌ای در دهه ۲۰۰۰ رسید. با این حال، مذاکرات آن‌ها به دلیل اختلاف نظر درباره تعرفه صادرات به حالت تعلیق درآمد. شورا مایل به حفظ حق تعرفه‌های صادراتی بدون محدودیت، مطابق با پیش‌فرض‌های سازمان تجارت

جهانی بود، اما اتحادیه اروپا می‌خواهد محدودیت‌های خاصی اجرا شود. اکنون، هر دو طرف، به‌ویژه شورای همکاری خلیج فارس، رویکردهای متفاوتی دارند و بنابراین فرصت برای شروع مجدد مذاکرات وجود دارد (Al-Ubaydli, 2019).

همکاری اقتصادی شورا و اتحادیه اروپا

کل تجارت اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۱۷ بالغ بر ۱۴۳,۷ میلیارد یورو بود. در سال ۲۰۱۷، صادرات اتحادیه اروپا به شورا ۹۹,۸ میلیارد یورو بود. در این میان، واردات اتحادیه اروپا از شورای همکاری خلیج فارس تنها ۴۳,۸ میلیارد یورو بود و این باعث ایجاد مازاد تجاری قابل توجهی برای اتحادیه اروپا می‌شود (www.ec.europa.eu). تجارت اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج فارس بین سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۱۶ به طور پیوسته در حال رشد بوده است: تجارت کل در مدت ۱۰ سال ۵۳ درصد افزایش یافت، با اوج سال ۲۰۱۳ - که مربوط به اوج قیمت نفت است (www.ec.europa.eu). در سال ۲۰۱۷ صادرات اتحادیه اروپا به کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس متنوع، اما متمرکز بر محصولات صنعتی (۹۱,۱٪) مانند نیروگاه‌های تولید برق، لوکوموتیو راه‌آهن و هواپیما و همچنین ماشین‌آلات برقی و وسایل مکانیکی بود. ماشین‌آلات و تجهیزات حمل و نقل (۴۷,۳ میلیارد یورو، ۴۷,۴٪) و مواد شیمیایی (۱۱,۶ میلیارد یورو، ۱۱,۷٪) دسته اصلی محصولات صادرشده در سال ۲۰۱۷ بودند.

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۳۵

واردات اتحادیه اروپا از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس عمدتاً مواد معدنی و فرآورده‌های معدنی (۲۸,۷ میلیارد یورو، ۶۵,۵٪) و مواد شیمیایی (۵,۰ میلیارد یورو، ۱۱,۵٪) است (www.ec.europa.eu).

اتحادیه اروپا اولین شریک تجاری شورا در سال ۲۰۱۸ بود که ۱۴,۶٪ از کل تجارت آن را به خود اختصاص داده بود، پس از آن چین (۱۲,۲٪)، ژاپن (۸,۵٪) و هند (۸,۴٪) در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. تجارت دوجانبه در خدمات نیز افزایش یافته است و در سال ۲۰۱۴ به ۴۷,۸ میلیارد یورو در مقایسه با ۳۶,۵ میلیارد یورو در سال ۲۰۱۰ رسیده است. صادرات خدمات اتحادیه اروپا تقریباً دو برابر (۳۲,۰ میلیارد یورو) نسبت به شورا (۱۵,۸ میلیارد یورو) است (www.ec.europa.eu). در صورتی که پیمان تجارت آزاد بین دو طرف برقرار شود میزان معاملات بین دو اتحادیه می‌تواند بیشتر شود.

همکاری کشاورزی کشورهای شورا و اتحادیه اروپا (هلند)

یک اداره از طرف وزارت کشاورزی دولت هلند واردات و صادرات محصولات کشاورزی و محصولات غذایی و خدمات را از و به هلند ترویج می‌کند. برای این منظور اداره کشاورزی در نمایشگاه‌های تجاری شرکت می‌کند، اطلاعات و آدرس‌ها را تهیه می‌کند، هیئت‌های تجاری، سمینارها و همایش‌ها را ترتیب می‌دهد، به احزاب محلی و بخش خصوصی کمک می‌کند تا از تجربه و تخصص هلندی‌ها در زمینه کشاورزی و مواد غذایی بهره‌مند شوند و دوره‌های آموزشی را در

زمینه‌های غذا و کشاورزی ترویج می‌کند (www.netherlandsandyou.nl). وزارت کشاورزی به منظور بهبود کارایی مصرف آب، ایمنی مواد غذایی و رویکرد زنجیره‌ای به طور جدی درگیر شیلات و دامداری، باغداری و مرغداری است. در تمام سطوح بخش‌های عمومی، خصوصی و دانش، وزارت کشاورزی همکاری بین هلندی‌ها و شرکای کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس را با تأکید ویژه بر ایجاد ظرفیت دنبال می‌کند (www.netherlandsandyou.nl).

همکاری اقتصادی شورا و انجمن تجارت آزاد اروپا (EFTA)
توافقنامه تجارت آزاد بین شورای همکاری خلیج فارس برای کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس و کشورهای انجمن تجارت آزاد اروپا در ۲۲ ژوئن ۲۰۰۹ در همار، نروژ به امضا رسید. این توافقنامه شامل ۹۳ ماده و ۱۶ پیوست است. طیف گسترده‌ای از مبادلات از جمله تجارت کالا، خدمات، حقوق مالکیت معنوی، مدیریت و حل و فصل اختلافات و رقابت است. کمیته مشترک شورا و انجمن تجارت آزاد اروپا، که مطابق این توافقنامه تأسیس شده است، نظارت بر اعمال توافقنامه را فراهم می‌کند و همچنین حل و فصل اختلافات را از طریق داوری فراهم می‌کند. علاوه بر این، ترتیبات دوجانبه در مورد محصولات کشاورزی بین کشورها بخشی از ابزارهای ایجاد منطقه تجارت آزاد بین هر دو طرف است (www.economy.gov.ae).

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۳۷

همچنین در راستای تقویت روابط اقتصادی بین دو اتحادیه در اعلامیه صادرشده از سوی کشورهای عضو در زمینه تجارت به مواردی اشاره شده که باعث تقویت و توسعه روابط تجاری بین دو طرف می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. کشورهای انجمن تجارت آزاد اروپا و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس باید روش‌های بسط و آزادسازی روابط تجاری خود را با در نظر گرفتن تعهدات بین‌المللی و اصول و مفاد سازمان تجارت جهانی مورد بررسی قرار دهند؛

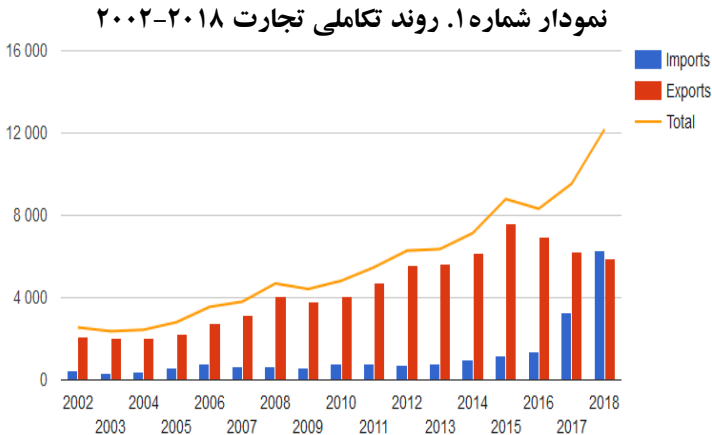
۲. کشورهای انجمن آزاد تجارت اروپا و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به دنبال ایجاد شرایط مطلوب برای گسترش تجارت هستند، از جمله: تسهیل تبادل اطلاعات در مورد تجارت خارجی، بازگرداندن موانع تجارت و توسعه همکاری‌های گمرکی و تعرفه‌ای؛

۳. کشورهای انجمن تجارت آزاد اروپا و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به منظور آزادسازی تجارت خود، به دنبال گسترش همکاری از طریق تسهیل تبادل نظر در مورد شرایط برای رقابت آزاد و تحریف‌نشده، تبادل اطلاعات در زمینه خدمات و تشویق همکاری در حوزه حقوق مالکیت معنوی می‌باشند.

۴. کشورهای انجمن تجارت آزاد اروپا و شورای همکاری خلیج فارس با هدف توسعه تجارت متقابل خود، ارتباطات تجاری را به‌ویژه بین شرکت‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط تجارت از قبل تشویق و تحریک

می‌کنند (www.efta.int).

تجارت بین انجمن تجارت آزاد اروپا و شورای همکاری خلیج فارس روند رو به رشدی داشته که نشان از تقویت روابط تجاری بین این دو اتحادیه در سال‌های اخیر بوده است. نمودار زیر روند سعودی روابط تجاری این دو سازمان بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۸ را نشان می‌دهد:

منبع: (www.trade.efta.int)

روابط تجاری شورای همکاری خلیج فارس و آسه آن

در تاریخ ۲۱ اوت ۲۰۰۸ مرکز اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس- آسه آن تأسیس شد. اهداف مرکز اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس- آسه آن عبارت‌اند از:

- تقویت روابط اقتصادی و تجاری دوجانبه و چندجانبه بین کشورهای

عضو؛

-هدایت کلیه تلاش‌ها برای ایجاد مشاغل مشترک و مشارکت در زمینه‌های: نفت و گاز؛ تجارت؛ تأمین مالی (بانکی، سرمایه‌گذاری، بیمه)؛ غذا و کشاورزی؛ مشاور املاک؛ آموزش دیگران (به عنوان مثال فناوری اطلاعات، گردشگری، و غیره)؛

-به عنوان یک کاتالیزور و به عنوان پلی بین کشورهای هر دو منطقه؛

-ایجاد ایده‌ها و برنامه‌ها در همه زمینه‌های فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی با شناسایی فرصت‌های عملی و اتخاذ سرمایه‌گذاری مشترک برای منافع متقابل که موجب تقویت فعالیت‌های اقتصادی کشورها در هر دو منطقه می‌شود (Niu, 2010:85).

از سال ۲۰۰۸ یعنی از زمان افتتاح این مرکز اقتصادی، کشورهای شورا، سرمایه‌گذاری‌های زیادی را در کشورهای حوزه آسه آن انجام دادند که به توسعه این کشورها کمک کرده است. عربستان سعودی و امارات متحده عربی (امارات) در بخش‌های بانکی و املاک و مستغلات مالزی فعال بوده‌اند. در سال ۲۰۰۹، شرکت سرمایه‌گذاری فناوری پیشرفته ابوظبی که بازوی شرکت موبادالا^۲ است، سهام شرکت نیمه هادی^۳ سنگاپور را خریداری کرد. از آن زمان، سرمایه‌گذاری‌هایی از قطر به املاک و مستغلات در ویتنام، صنعت خدمات مالی در مالزی، جریان یافت؛ بخش مهمان‌نوازی در سنگاپور، پروژه‌های کشاورزی در

2-Mubadala

3-Semiconductor

تایلند و کامبوج، مجتمع‌های گردشگری در میانمار و لائوس و یک پروژه معدنی برنامه‌ریزی شده در فیلیپین (Niu, 2010: 86).

کشاورزی و بانکداری اسلامی / تأمین اعتبار دو بخش است که در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران حوزه خلیج فارس قرار گرفته است. در میان نگرانی فزاینده در مورد امنیت غذایی در منطقه شورا، کشورهای حوزه خلیج فارس سرمایه‌گذاری‌های استراتژیک را نیز در بخش کشاورزی در آفریقای شرقی، آسیای جنوبی و آسیای جنوب شرقی انجام داده‌اند. عربستان سعودی برای تولید محصولات زراعی مختلف در حدود ۵۰۰۰ هکتار از اراضی با یک شرکت فیلیپینی وارد یک سرمایه‌گذاری مشترک شده است. بحرین در حال حاضر موز را در هزار هکتار زمین در فیلیپین تولید می‌کند. سرمایه‌گذاران کویت در حال جستجوی ۱۰۰۰ هکتار برای کشت برنج در فیلیپین هستند. صندوق تخصصی سرمایه‌گذاری قطر با یک شرکت محلی در سرمایه‌گذاری ۱ میلیارد دلار برای توسعه بخش کشاورزی ویتنام مشغول است و همچنین با ایجاد یک صندوق سرمایه‌گذاری ۱ میلیارد دلاری در اندونزی سرمایه‌گذاری کشاورزی خود را در اندونزی گسترش داد. تایلند که وسعت زیادی از زمین کشاورزی دارد، سرمایه‌گذاری پادشاهی بحرین را به خود جلب کرده است. در سال ۲۰۱۲، دولت‌های تایلند و بحرین یک کمیته مشترک برای رسیدگی به مسائل مربوط به امنیت غذایی و

انرژی ایجاد کردند (Niu, 2010: 86).

یکی دیگر از زمینه‌های سرمایه‌گذاری که سرمایه‌گذاران عرب را به خود جلب کرده است، بورس سهام، سهام خصوصی، تملک سرمایه و بانکداری و دارایی اسلامی است. طی ۵ سال گذشته، بورس سهام مالزی، سنگاپور و فیلیپین روند صعودی در سرمایه‌گذاری کشورهای شورای همکاری خلیج فارس داشته است. شرکت سرمایه‌گذاری ابریج مستقر در دبی، بزرگ‌ترین شرکت خصوصی سهام در خاورمیانه، در سنگاپور فعالیت می‌کند و مشتاقانه به دنبال کسب سرمایه در کشورهای آسه آن است. یکی از موفقیت‌های اخیر آن کسب یک صندوق سرمایه‌گذاری مستقر در فیلیپین است. جدا از مالکیت مستقیم شرکت‌ها، سرمایه‌گذاران عرب نیز مشتاق انتشار اوراق بهادار در بازار آ.سه. آن هستند. به عنوان مثال، در سال ۲۰۱۲، قطر هولدینگ^۲ به عنوان بنیاد سرمایه‌گذاری دولتی، خریدار شرکت جهانی فلدا^۳ یک شرکت زراعی در مالزی شد. و همچنین مؤسسه سرمایه‌گذاری کویت^۴ به عنوان سنگ بنای سرمایه‌گذاری در بزرگ‌ترین اپراتور بیمارستان انستیتوی بهداشت و درمان آسیا شد. هر دو شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار کوالالامپور درج شده‌اند (Niu, 2010: 87).

روابط شورای همکاری خلیج فارس و آفریقا

-
- 2-The Abraaj Group
 - 3- Qatar Holding
 - 4- Felda
 - 5- Kuwait Investment Authority

از آنجا که شورای همکاری خلیج فارس به طور فزاینده‌ای سرمایه‌گذاری را متنوع انجام می‌دهد، الگوهای تجاری را تطبیق می‌دهد و شرکای استراتژیک را در سراسر آفریقا جستجو می‌کند، همکاری گسترده بین این مناطق به تدریج جامع و پیچیده شده است. جریان تجارت در بین مناطق، به دلیل کند شدن بازارهای غربی پس از بحران مالی جهانی ۲۰۰۸-۲۰۰۹، بسیار شتاب گرفت. کل تجارت طی دوره ۲۰۱۰-۲۰۱۴ بین شورای همکاری خلیج فارس و آفریقا ۱۹۵٪ رشد داشته است، که از رشد تجاری دورقمی پایین‌تر بین آفریقا و سایر بلوک‌های اقتصادی فراتر رفته است. در نتیجه، سهم شورای همکاری خلیج فارس از کل تجارت جهانی آفریقا از ۲٫۲۵٪ در سال ۲۰۱۰ به ۵٫۳۱٪ در سال ۲۰۱۴ رسیده و تقریباً دو برابر شده است (MacPherson and Jalil, 2017).

کشورهای خلیج فارس در آفریقا منافع زیادی دارند و سرمایه‌گذاری‌های متنوعی در زمینه‌های مختلف (کشاورزی، هواپیمایی، بندرها، توریسم، زیرساخت‌ها، مخابرات و صنایع استخراج) انجام داده‌اند که در این مقاله به دو مورد از آن‌ها اشاره می‌شود:

کشاورزی

کشورهای حوزه خلیج فارس و شرکت‌های خصوصی به‌ویژه از عربستان سعودی و امارات متحده عربی سرمایه‌گذاری در کشاورزی آفریقا را بر عهده دارند. این بخشی از تلاش برای تضمین امنیت غذایی برای منطقه

است؛ به ویژه با افزایش قیمت جهانی مواد غذایی. همان طور که یکی از مقامات سعودی توضیح داد، این هدف با هدف «ترغیب سرمایه گذاران سعودی به استفاده از منابع و تجربیات خود در خارج از کشور» انجام شده است. در اواخر و اواسط دهه ۲۰۰۰ کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس بیش از یک سوم از ۲۰ میلیون هکتار اراضی کشاورزی را که در سطح جهان فروخته می شد، خریداری کردند. امارات متحده عربی بیش از ۴۰۰۰۰۰ هکتار در سودان خریداری کرده است. قطر ۴۰،۰۰۰ هکتار در کنیا خریداری کرده است و عمان و بحرین نیز در حال گسترش عملیات کشاورزی خارجی خود هستند (Allison and Danap, 2017: 11).

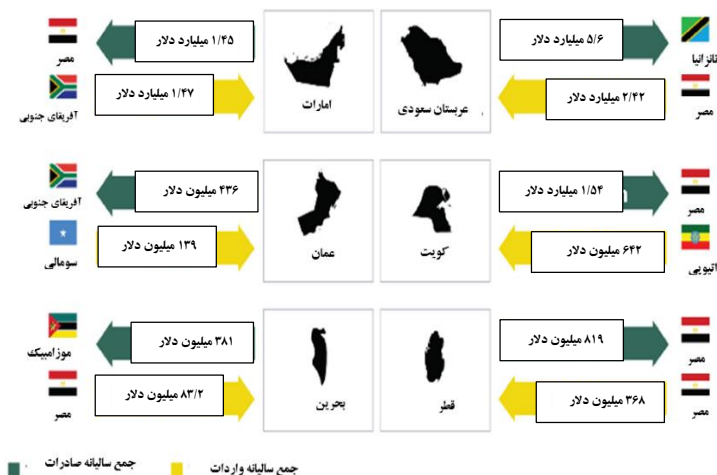
هواپیمایی

آفریقا یکی از سریع ترین بازارهای حمل و نقل هوایی در جهان است که انتظار می رود طی دو دهه آینده تعداد مسافرها تا ۳۰۳ میلیون نفر افزایش یابد. با توجه به نزدیکی، شورایی همکاری خلیج فارس یک مرکز حمل و نقل هوایی واقعی آفریقا است و آفریقا یک بازار مهم برای هر سه شرکت هواپیمایی مهم خلیج فارس است: هواپیمایی امارات، هواپیمایی اتحاد ایزو و قطر ایزو^۳. امارات به ۲۶ مقصد آفریقا پرواز می کند و بازار آفریقا ۱۰،۴ درصد از درآمد آن را به خود اختصاص می دهد. این

1- Emirates Airline
2- Etihad Airways
3- Qatar Airways

شرکت هواپیمایی همچین با یک سرویس حمل و نقل تا ۱۵ مقصد فعالیت می‌کند. قطر به ۲۷ مقصد در این قاره پرواز می‌کند و در گزارش سالانه ۲۰۱۶، شرکت اتحاد که آفریقا را به عنوان یکی از بزرگ‌ترین بازارهای رشد خود در میان مدت معرفی کرده است، به ۱۰ مقصد آفریقا پرواز می‌کند و ۴۰ درصد سهام مالکیت در هواپیمایی سیشل^۱ را خریداری کرده است که مسیرهای اضافی را به این قاره ارائه می‌دهد (Allison and Danap, 2017: 9). با توجه به ارتباط هوایی نسبتاً ضعیف از میان شهرهای آفریقایی و بین آنها، خطوط هوایی خلیج فارس برای افرادی که به دنبال مسافرت در داخل و خارج از آفریقا هستند، ضروری شده است. به عنوان مثال امارات اکنون یکی از فعال‌ترین خطوط هوایی بین‌المللی در آفریقای جنوبی است که تقریباً ۱۰٪ ظرفیت صندلی بین‌المللی را به خود اختصاص داده و تنها شرکت هواپیمایی غیر آفریقایی است که در هر سه قطب اصلی هوایی آفریقای جنوبی فعالیت می‌کند (Allison and Danap, 2017: 9).

دیپلماسی اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس ۱۴۵

منبع: (Allison and Danap, 2017:8)

شکل شماره ۱: کشورهای برتر وارداتی و صادراتی شورای

همکاری خلیج فارس در آفریقا، ۲۰۱۵

نتیجه گیری

دیپلماسی اقتصادی یکی از ابزارهای توسعه است که کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به خوبی توانسته‌اند از این ابزار برای توسعه خود استفاده کنند. آن‌ها از طریق دیپلماسی اقتصادی توانسته‌اند رابطه نسبتاً مناسبی را با دنیا برقرار کنند؛ از جمله مبادلات اقتصادی با اتحادیه اروپا، آسه آن، انجمن تجارت آزاد اروپا و آفریقا. همچنین همکاری‌های اقتصادی و تجاری کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با یکدیگر آن‌ها را به یکی از موفق‌ترین اتحادیه‌ها تبدیل کرده است. در نتیجه این همکاری و همگرایی منطقه‌ای، صلح امنیت و رفاه برای شهروندان این

کشورها در بر داشته است. رشد و توسعه کشاورزی در کشورهای حوزه آ. سه. آن (تایلند، فیلیپین، ویتنام و...)، همچنین سرمایه‌گذاری در صنعت هوایی و هواپیمایی آفریقا، بستن پیمان‌های اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری کشورهای اتحادیه اروپا، این شورا را به یکی از پیمان‌های موفق منطقه‌ای تبدیل کرده است. سیاست‌های اقتصاد غیرنفتی و برنامه‌ریزی توسعه‌ای کشورهای شورای همکاری خلیج فارس این شورا را به سمت و سوی همکاری‌های اقتصادی کشانده است؛ به گونه‌ای که آن‌ها سرمایه‌گذاری‌های متنوعی را مشترکاً در عرصه‌های مختلف مانند گردشگری، هتل‌سازی، ریلی، بهداشتی و... انجام داده‌اند. یکی از مهم‌ترین همکاری‌های اقتصادی و تجاری این شورا ایجاد اتحادیه گمرکی است که تعرفه‌های مشخص به کالاهای وارداتی وضع می‌کنند. همچنین اعضای این شورا در راستای توسعه اقتصادی خود به دنبال آن است تا در آینده یک واحد پولی مشخص را ایجاد کنند. همین‌طور شورای همکاری خلیج فارس به دنبال مراودات فراوانی که با اتحادیه اروپا دارد (اولین شریک تجاری شورای همکاری خلیج فارس) در پی آن است تا در آینده توافق‌نامه تجارت آزاد را با این اتحادیه منعقد کند. استفاده از دیپلماسی از نوع اقتصادی آن همگرایی را به وجود می‌آورد که الزاماً به دنبال خود صلح و امنیت را نیز به وجود می‌آورد.

منابع

- ابراهیمی فر، طاهره و هدایتی، امیر سعید (۱۳۹۳)، «تأثیر مناسبات فزاینده سیاسی-اقتصادی هند و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر توسعه اقتصادی این کشورها»، *تخصصی علوم سیاسی*، سال ۱۰، شماره ۲۸.
- ابراهیمی فر، طاهره و هدایتی، امیر سعید (۱۳۹۳)، «چین و شورای همکاری خلیج فارس پس از جنگ سرد؛ از قدرت اقتصادی تا نفوذ سیاسی»، *پژوهش نامه علوم سیاسی*، سال ۱۰، شماره ۳.
- اکبر، سید عبدالله (۱۳۸۸)، «نگاهی بر اهداف و ساختار شورای همکاری خلیج فارس»، *رویدادها و تحلیل ها*، شماره ۳۲۵.
- اکبریان، رضا و شکری، محسن (۱۳۹۵)، «جهانی شدن و منطقه گرایی اقتصادی در حوزه شورای همکاری خلیج فارس»، *سیاست جهانی*، دوره ۵، شماره ۲.
- اکبریان، رضا، شکری، محسن (۱۳۹۶)، «شورای همکاری خلیج فارس: از مدیریت همکاری تا تعمیق همگرایی اقتصادی»، *تحقیقات سیاسی بین المللی*، شماره ۳۰.
- جکسون، رابرت و سورنسون، گئورگ (۱۳۹۳)، *درآمدی بر روابط بین الملل*، مترجمین مهدی ذاکریان، احمد تقی زاده، حسن سعید کلاهی، تهران: نشر میزان.
- سیف زاده، سیدحسین (۱۳۹۳)، *نظریه پردازی در روابط بین الملل مبانی و قالب های فکری*، تهران: نشر سمت.

دهقانی فیروزآبادی، جلال (۱۳۸۸)، تحول در نظریه‌های منطقه‌گرایی، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، مرکز مطالعات عالی بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی (ویژه همایش مطالعات منطقه‌ای)، سال ۲، شماره ۵. مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۴) تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

References

- Allison, S., & Danap, J. (2017), Bridging the Red Sea: How to Build an Africa–GCC Partnership, *Emerge*, 85.
- Alqahtani, A., & Tailor, M. (2019), The Impact of US Economic Policy Uncertainty Shock on GCC Stock Market Performance, *Asian Journal of Law and Economics*, 10(2).
- Altrairi, I. S. & Lowe, J. G., (2013, September), “The Gulf cooperation council railway. In *Proceedings 29th Annual ARCOM Conference*.
- Howarth, Nicholas, Marzio, Galeot and Alessandro Lanza, (2017), Economic development and energy consumption in the GCC: an international sectoral analysis, *Energy Transitions*, No.1.
- Kostadinova, V. (2013), what is the Status of the EU-GCC Relationship, *Gulf Research Center Gulf Papers*, No. 16.
- Lowe, L., & Salazar, L. C. (2010), The Gulf Cooperation Council: A rising power and lessons for ASEAN, *Institute of Southeast Asian Studies*, No.20.

- Malka, B.H. (2011), Legal architecture and design for Gulf Cooperation Council economic integration, *Journal for Juridical Science*, 36(2).
- Niu, Song (2010), The Economic and Trade Cooperation between ASEAN and the Gulf Cooperation Council, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, vol.4, No.4.
- Padmakumar, Ram (2014), Management of Healthcare in the Gulf Cooperation Council (GCC) countries with special reference to Saudi Arabia, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 4, No. 12, December.
- Saleh, Nivien (1999), The European Union and the Gulf States: a Growing Partners, *Middle East Policy*, Vol.7, No.1.
- Winkler, Onn & Mansfield, Yoel, (2007), The Tourism Industry as an Alternative for the GCC Oil-Based *Rentier* Economies, *Tourism Economics*, Vol .13, NO.3.

Web References

- Al-Ubaydli, Omar (2019) *Why the GCC and EU should restart negotiations on a free trade agreement* at:
<https://www.designbuild-network.com/comment/gcc-tourism-2019/>
- <https://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2019/07/03/Why-the-GCC-and-EU-should-restart-negotiations-on-a-free-trade-agreement.html>

<https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/gulf-region/>

https://eeas.europa.eu/delegations/saudi-arabia/1723/about-eu-delegation-saudi-arabia_en.

<https://www.economy.gov.ae/english/Ministry/MinistrySectors/ForeignTradeSector/pages/gcc-efta-fta.aspx>.

<https://www.efta.int/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/gulf-cooperation-council-GCC/EFTA-GCC Joint Declaration on Cooperation.pdf>

<http://www.gccsg.org/us/CooperationAndAchievements/Achievements/EconomicCooperation/TheCustomsUnion/Pages/Objectives.aspx>

<https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/saudi-arabia/about-us/agriculture>.

<https://www.worldconstructionnetwork.com/features/constructing-a-better-healthcare-for-the-gcc-region/>

MacPherson, Robert and Jalil, Zubaidah (2017) *The Gulf-Africa partnership: At the crossroads of internationalization*, at:

<https://www.howwemadeitinafrica.com/gulf-africa-partnership-crossroads-internationalisation/59489>.

Translated References to English

Akbar, Seyyed Abdullah (2009), "A Look at the Goals and Structure of the Persian Gulf Cooperation Council", Monthly Events and Analyses, No. 325. [In Persian]

Akbarian, Reza, Shokri, Mohsen (2016), "Globalization and Economic Regionalism in the Persian Gulf Cooperation

- Council”, Quarterly Journal of World Politics, 5(2). [In Persian]
- Akbarian, Reza, Shokri, Mohsen (2017), “The Persian Gulf Cooperation Council: From Managing Cooperation to Deepening Economic Integration”, Quarterly Journal of International Political Research, No. 30. [In Persian]
- Dehghani Firouzabadi, Jalal (2009), “Transformation in Regionalism Theories”, Central Eurasian Studies, Center for Advanced International Studies, Faculty of Law and Political Science (Special Regional Studies Conference), 2(5). [In Persian]
- Ebrahimifar, Tahereh, Hedayati, Amir Saeed (2014), “The Impact of Increasing Political-Economic Relations between India and the Persian Gulf Cooperation Council Countries on the Economic Development of These Countries”, Quarterly Journal of Political Science, 10(28). [In Persian]
- Ebrahimifar, Tahereh, Hedayati, Amir Saeed (2014), “China and the Persian Gulf Cooperation Council after the Cold War; From Economic Power to Political Influence”, Political Science Research Journal, 10(3). [In Persian]
- Jackson, Robert, Sorenson, Georg (2014), An Introduction to International Relations, translated by Mehdi Zakarian, Ahmad Taghizadeh, Hassan Saeed Kolahi, Tehran: Mizan Publishing House. [In Persian]
- Moshirzadeh, Homeira (2015), Evolution in International Relations Theories, Tehran: Samt Publishing. [In Persian]

Seifzadeh, Seyed Hossein (2014), *Theorizing in International Relations: Fundamentals and Intellectual Frameworks*, Tehran: Samt Publishing. [In Persian]

استناد به این مقاله: شهریار، ابوالقاسم و قدیری، وحیده. (۱۴۰۳). سنجش اثر تحریم بر دیپلماسی اقتصادی ایران و فرانسه ۲۰۲۲-۱۹۹۴. *تعاملات دیپلماتیک*، ۲ (۶)، ۱۰۵ - ۱۵۲.

doi: 10.22034/dpiq.2025.506289.1022

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License